

VARIA**Ks. WOJCIECH GUZEWICZ****STAN, POTRZEBY I PERSPEKTYWY BADAŃ
NAD DZIEJAMI DIECEZJI EŁCKIEJ,
CZEŚĆ 1: USTRÓJ I ORGANIZACJA****Wstęp**

Diecezja ełcka powstała na mocy bulli papieża Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae populus* 25 marca 1992 r.¹ Od tego wydarzenia minęło blisko trzydzieści lat. W perspektywie historycznej nie jest to jakiś długi interwał czasowy. Niemniej jednak warto w tym momencie zatrzymać się i przejrzeć stan badań nad dziejami diecezji ełckiej. Po pierwsze dlatego, że nikt do tej pory tego nie uczynił. Po drugie, przyczyni się to do uchwycenia tematów, kierunków i tendencji, które w późniejszym okresie, ze względu na liczbę i różnorodność materiału, mogą zostać pominięte lub zapomniane. I wreszcie podjęcie tematu badań dziejów diecezji ełckiej może przyczynić się nie tylko do sporządzenia pewnego bilansu, ale do wyznaczenia nowych perspektyw i obszarów badawczych.

Idąc za myślą prof. Przemysława Wiszewskiego z Wrocławia, postulującego odejście od instytucjonalnego widzenia historii Kościoła na rzecz przeniesienia punktu ciężkości na wiernych i ich przeżycia religijne, z uwzględnieniem metod historii społecznej, przy czym – jak słusznie podkreśla – w badaniach takich najwłaściwsza wydaje się właśnie perspektywa lokalna², powstał pomysł ujęcia dziejów diecezji ełckiej w trzech wielkich blokach tematycznych. Pierwszy z tych bloków jest poświęcony strukturze i organizacji, drugi – ludziom, a trzeci – aktywności Kościoła. Ze względu na znaczną objętość materiału blok pierwszy zostanie przedstawiony w odrębnym artykule, a następne dwa bloki w drugim.

W opracowaniu uwzględnione zostały przede wszystkim pozycje książkowe oraz artykuły naukowe. Nie są tu brane zatem pod uwagę artykuły popularno-naukowe i publicystyczne, noty, wstępy, glosy, wspomnienia, wywiady, recenzje,

Ks. WOJCIECH GUZEWICZ – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>, e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

¹ Ioannes Paulus PP. II, *Totus Tuus Poloniae Populus* (25.03.1992), AAS 84(1992), s. 1099–1112; tekst polski w: „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich” 1992, nr 2, s. 4–27.

² P. Wiszewski, *Śląskoznawcze deficyty badawcze nauk historycznych*, Wrocław 2007, s. 173–179.

komunikaty kurialne, kazania i homilie związane z pogrzebem kapłanów ełckich itd., chyba że przyczynią się do lepszego nakreślenia mapy historiografii dziejów diecezji ełckiej. Niektóre prace trudno było zakwalifikować do jednej tylko kategorii, np. prace Joanny Działkowiak o Caritas Diecezji Ełckiej czy ks. Andrzeja Pieńkowskiego o biskupie Edwardzie Samselu. W opracowaniu J. Działkowiak przedstawiona została obok struktury także działalność Caritas Diecezji Ełckiej, natomiast w książce ks. A. Pieńkowskiego o biskupie Edwardzie Samselu można odnaleźć wiele ciekawych informacji na temat ustroju i organizacji diecezji ełckiej. O umieszczeniu tych pozycji w wybranych kategoriach zdecydowała głównie treść.

Co wypada jeszcze uwzględnić w takim opracowaniu, aby stosując ściśle rygory metodologii historycznej, nie stracić z oczu tego, co najistotniejsze dla Kościoła, czyli aspektu teologicznego, by nie traktować Kościoła jak jednej spośród wielu instytucji świeckich? Na takie niebezpieczeństwo wskazał pośrednio papież Benedykt XVI (14 sierpnia 2008), oceniając wartość metody historyczno-krytycznej w badaniach nad Biblią. Papież wskazał, że kiedy zabraknie hermeneutyki wiary, jej miejsce zajmuje hermeneutyka pozytywistyczna czy sekularystyczna. Wówczas to, co boskie, nie dochodzi do głosu w historii. Wtedy wszystko sprowadza się tylko do tego, co ludzkie, namacalne, mierzalne...

1. Diecezja

Do tej pory nie ukazała się pełna monografia diecezji ełckiej. Istnieją tylko przyczynki naukowe traktujące o powstaniu i rozwoju, a także granicach i ustroju diecezji ełckiej. Zajmował się tymi problemami głównie ks. Wojciech Guzewicz³, a w mniejszym stopniu: bp Wojciech Ziemia⁴, ks. Bolesław Kumor⁵, ks. Roman

³ Do najbardziej znanych prac ks. Guzewicza w tym zakresie należy zaliczyć: „Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”. 20. rocznica powstania diecezji ełckiej, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, pod red. W. Guzewicza, Ełk 2012, ss. 372 [redakcja]; *Rozwój organizacyjny diecezji ełckiej w latach 1992–2012*, w: *Dwudziestolecie archidiecezji i metropolii warmińskiej. Wierność tradycji – służba współczesności*, pod red. A. Kopiczki, Olsztyn 2012, s. 185–200; *Przemiany administracyjne Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce na przełomie XX i XXI wieku i powstanie diecezji ełckiej*, w: *Ukraina – Polska – Unia Europejska. Ze studiów nad przekształceniami ustrojowymi na przełomie XX i XXI wieku*, pod red. H. Strońskiego, J. Gołoty, O. Krasińskiego, Lwów–Olsztyn–Ostrołęka 2014, s. 257–263; *Zarys dziejów diecezji ełckiej (1992–2007)*, w: *Wczoraj i dziś. Z dziejów Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce północno-wschodniej*, pod red. W. Brendy, A. Pyżewskiej, K. Sychowicza, Białystok 2014, s. 193–216; *Historia diecezji ełckiej w latach 1992–2017 (wybrane zagadnienia)*, „Studia Ełckie” 19(2017), numer specjalny, s. 629–636.

⁴ W. Ziemia, *Augustowsko-suwańska część diecezji ełckiej. Charakterystyka administracyjno-duszpasterska*, „Studia Warmińskie” 32(1995), s. 343–364; tenże, *Narodowa różnorodność bogactwem Kościoła ełckiego*, „Lithuania” 1995, nr 2(15), s. 88–98; tenże, *Struktura diecezji ełckiej w chwili jej powstania*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości*, pod red. K. Brzostka i in., Ełk 1996, s. 5–16.

⁵ B. Kumor, *Geografia historyczna dzisiejszej diecezji ełckiej*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości*, pod red. K. Brzostka i in., Ełk 1996, s. 31–38.

Szewczyk⁶ i ks. Antoni Skowroński⁷. Dorobek myśli tych autorów był upubliczniany najczęściej w materiałach pokonferencyjnych, a te z kolei były pokłosiem sympozjów i konferencji naukowych organizowanych czy to w związku kolejnymi rocznicami powstania diecezji (np. 10., 20. i 25.), czy to z wydarzeniami okolicznościowymi. Warto odnotowania jest tu zwłaszcza sympozjum naukowe z 20–22 kwietnia 1994 r., które odbyło się w Elku. Było to pierwsze sympozjum naukowe zorganizowane w diecezji elckiej, które zgromadziło wielu prelegentów z różnych ośrodków akademickich, zarówno z Polski, jak i z zagranicy⁸, a materiał zgromadzony na tej konferencji przyczynił się do powstania niezmiernie interesującej pozycji na temat przeszłości i terażniejszości diecezji elckiej⁹.

Omawiając stan badań nad dziejami diecezji elckiej, nie można pominąć źródeł drukowanych, których jest wiele i które zawarte są w „Kronice Urzędowej Diecezji Elckiej” – organie administracyjnym kurii biskupiej, wydawanym z różną częstotliwością od 1992 r. oraz w kolejnych schematyzmach diecezji elckiej¹⁰. Oba pisma zawierają wiele cennego materiału dotyczącego struktur i działalności poszczególnych instytucji diecezjalnych, parafii i dekanatów, obsady personalnej oraz działalności poszczególnych biskupów elckich. W tych źródłach można odnaleźć nie tylko akty prawne, ale także wykazy, sprawozdania, opracowania i inne informacje z życia diecezji¹¹.

2. Dekanaty

Tematyką dekanatów zajmował się głównie ks. Wojciech Guzewicz. Do tej pory (stan na rok 2020) zdołał on na ten temat opublikować dwanaście książek; każda z nich poświęcona została jednemu lub kilku dekanatom oraz znajdującym się na ich terytorium parafiom i kościołom¹². Wszystkie opracowania zawierają

⁶ R. Szewczyk, *Bulla Totus Tuus Poloniae Populus i ustanowienie Diecezji Elckiej*, „Elckie Studia Teologiczne” 3(2002), s. 293–298.

⁷ A. Skowroński, *Historia diecezji elckiej*, w: *Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej (1992–2017). 25 lat Diecezji Elckiej*, Wydano staraniem WSD w Elku, Elk 2017, s. 9–18.

⁸ W. Ziemia, *Otwarcie sympozjum świętowojciechowego*, w: *Przeszłość natchnieniem dla terażniejszości*, pod red. K. Brzostka i in., Elk 1996, s. 19–20.

⁹ Zob. *Przeszłość natchnieniem dla terażniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojciechowe. Elk 20–22 kwietnia 1994 roku*, pod red. K. Brzostka i in., Elk 1996.

¹⁰ Pod względem zawartych treści należy tu wymienić przede wszystkim pierwsze schematyzmy diecezji elckiej (z 1992 r. i 1995 r.) oraz z 2012 r. i 2017 r.

¹¹ Zob. W. Guzewicz, *Leksykon prasy katolickiej diecezji elckiej*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2014.

¹² Są to prace: *Kościoły i parafie ziemi elckiej*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2008, ss. 192; *Lipsk i okolice. Studium historyczne parafii dekanatu lipskiego*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2009, ss. 90; *Dzieje parafii i kościołów dekanatu oleckiego pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2011, ss. 94; *Dziedzictwo wiary. Parafie i kościoły dekanatu goldapskiego pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2011, ss. 102 [współautor: K. Sęk]; *Przeszłość i terażniejszość kościołów i parafii dekanatu pw. św. Antoniego Padewskiego w Białej Piskiej*, Elk 2012, ss. 112; *Nasze korzenie. Kościoły i parafie dekanatu pw. św. Benedykta i Romualda w Suwałkach*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2012, ss. 103 [współautor:

część historyczną, część architektoniczną, część dotyczącą wyposażenia świątyń oraz część administracyjną. W tej ostatniej występuje opis obszaru każdej parafii (miejscowości, ulice), wykaz wszystkich proboszczów i wikariuszy w niej pracujących, informacje o lokalnych cmentarzach oraz pomnikach o charakterze religijnym na terenie parafii. W opisie parafii znaleźć można informację o zakonach (jeśli funkcjonują na jej terenie) oraz o wywodzących się z tej wspólnoty osobach powołanych: księżach i zakonnicach. Pozostało do opracowania jeszcze siedem dekanatów (oraz powstały w 2020 r. dekanat w Orzyszu, składający się z części parafii już opisanych, a przyłączonych z dekanatu Pisz, Biała Piska i Giżycko). Nasuwa się też myśl, że w następnej kolejności można by odrębne opracowania poświęcić np. znajdującym się w świątyniach diecezji ełckiej ołtarzom, organom, ambonom, obrazom, relikwiom itd.; przydatna byłaby w takich pracach staranna dokumentacja fotograficzna.

3. Parafie

Spśród 152 parafii znajdujących się w diecezji ełckiej tylko kilka doczekało się odrębnych monografii. Są to: Mikaszówka¹³, Ciche¹⁴, Rożyńsk Wielki¹⁵, Skarżyn¹⁶, Rygałówka¹⁷ oraz Węgielsztyn¹⁸. Istnieje także krótkie, syntetyczne opracowanie dotyczące wszystkich parafii diecezji ełckiej – pióra Ryszarda Skawińskiego¹⁹. Poza tym odnotować wypada kilka przyczynków do dziejów parafii zamieszczonych w artykułach naukowych bądź też w publikacjach okolicznościowych. Do takich należy zaliczyć opracowania na temat parafii w Mikaszówce, Berźnikach, Sejnach, trzech parafii w Olecku i katedry w Ełku

Ł. Moćkun]; *Pisz i okolice. Studium historyczne kościołów i parafii dekanatu piskiego*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2014, ss. 108 [współautor: R. Skawiński]; *My i historia. Kościoły i parafie dekanatu pw. Ducha Świętego w Suwałkach*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2014, ss. 99; *Nasza historia. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Bartłomieja w Augustowie*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2016, ss. 102; *W kręgu dziejów kościołów i parafii dekanatu pw. MB Królowej Polski w Augustowie*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2016, ss. 84; *Węgorzewo i okolice. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu węgorskiego*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2017, ss. 102; *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Wyd. Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2019, ss. 127.

¹³ W. Guzewicz, *Parafia Mikaszówka 1907–2007*, „Episteme” 61(2007), ss. 224.

¹⁴ Tenże, *Parafia Cichy 1952–2009*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2010, ss. 256.

¹⁵ Tenże, *Parafia Rożyńsk Wielki 1958/1982–2008*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2008, ss. 224.

¹⁶ Tenże, *Historia parafii i kościoła w Skarżynie*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2014, ss. 228.

¹⁷ T. Białous, *Rygałówka. Przeszłość parafii i okolic*, Wydawnictwo Towarzystwo Miłośników Rajgródu, Rajgród 2014, ss. 316.

¹⁸ Z. Chmielewski, *Parafia rzymskokatolicka św. Józefa w Węgielsztynie (1962–2019)*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Węgielsztyn 2020, ss. 115.

¹⁹ R. Skawiński, *Sieć parafialna w diecezji ełckiej*, „Civitas et Lex” 4(2017), nr 2(14), s. 67–88.

– autorstwa ks. Wojciecha Guzewicza²⁰, parafii w Starych Juchach – ks. Tadeusza Białousa²¹, parafii pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty – redakcji zbiorowej, w tym ks. Tadeusza Białousa²², parafii w Janówce²³, parafii pw. NMP w Olecku – ks. Czesława Dadury²⁴, parafii pw. św. Aleksandra w Suwałkach – redakcji Jana Bacewicza²⁵, i parafii w Skarżynie – ks. Ryszarda Sawickiego²⁶.

4. Sanktuaria

Przekrojowego opracowania sanktuariów w diecezji elckiej podjęli się ks. Wojciech Guzewicz (jedno opracowanie napisał wspólnie z Ryszardem Skawińskim)²⁷ oraz bp Edward Samsel²⁸. Poza tym niektóre sanktuaria doczekały się odrębnego opracowania, jak np. Sanktuarium św. Brunona w Giżycku²⁹, Sanktuarium NMP w Sejnach³⁰, Sanktuarium NMP w Studzienicznej³¹, Sanktuarium NMP w Rajgródzie³², itd. Są to zwykle teksty popularnonaukowe lub publicystyczne, rzadziej naukowe. Sanktuaria, które przed rokiem 1992 znajdowały się na terenie diecezji łomżyńskiej, a wcześniej – diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej

²⁰ Zob. W. Guzewicz, *Ocalić od zapomnienia: Parafia Rożyńsk Wielki*, Wydawnictwo Wojciech Guzewicz, Elk–Rożyńsk Wielki 2006, ss. 32; tenże, *Zarys dziejów parafii rzymskokatolickich w Olecku*, w: *Ziemia olecka na początku XXI wieku*, pod red. W. Krajewskiego, W. Guzewicza, „Episteme” 36(2004), s. 143–176; tenże, *Dzieje, rola i zadania kościoła katedralnego w diecezji elckiej w latach 1992–2007*, „Studia Elckie” 2009, nr 11, s. 355–361; tenże, *Sejneński ośrodek kościelny (wybrane zagadnienia)*, „Civitas et Lex” 3(2016), nr 2(10), s. 87–98; tenże, *Berżniki jako ośrodek kościelny na Sejneńszczyźnie (zagadnienia wybrane)*, „Civitas et Lex” 6(2019), nr 1(21), s. 71–83; *Topografia Mikaszówki i okolic, w: Parafia pw. św. Marii Magdaleny w Mikaszówce*, pod red. W. Kobusa, Wrocław 2020, s. 1–12.

²¹ T. Białous, *Stare Juchy. Parafia katolicka w Starych Juchach*, w: *Ksiądz Karol Fox – kapłan trudnych czasów*, pod red. R. Skawińskiego, Wydawnictwo Libra Print, Stare Juchy 2013, s. 77–95.

²² *Pod płaszczykiem Maryi Matki Bolesnej. 20 lat parafii pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Elku*, Elk 2011, ss. 80 [praca zbiorowa].

²³ *100-lecie konsekracji kościoła parafialnego pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Janówce* [Janówka 2021].

²⁴ Cz. Dadura, *Z dziejów parafii pw. NMP Królowej Polski w Olecku (1987–2008)*, Olecko 2009, ss. 128.

²⁵ *Na początku był kościół. 285 lat parafii św. Aleksandra*, pod red. J. Bacewicza, Suwałki 1995, ss. 107.

²⁶ R. Sawicki, *Dzieje wsi i parafii Skarżyn. Monografia historyczno-pastoralna*, „Znad Pisy. Wydawnictwo poświęcone ziemi piskiej” 15(2006), s. 52–77.

²⁷ W. Guzewicz, *Sanktuaria diecezji elckiej*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Elk 2011, ss. 128; tenże, *Sanktuaria w diecezji elckiej (1992–2012)*, „Civitas et Lex” 4(2017), nr 3(15), s. 67–75 [współautor: R. Skawiński].

²⁸ E. Samsel, *Sanktuaria diecezji elckiej*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Symposium historyczne i świętowojechowe. Elk, 20–22 kwietnia 1994 roku*, pod red. K. Brzostka, T. Ratajczaka, M. Salamona, I. Sobolewskiej, J. Sykulskiego, Elk 1996, s. 333–338.

²⁹ Z. Mazur, *Kronika Sanktuarium św. Brunona w Giżycku*, Giżycko 1995; tenże, *Giżycko. Święty Brunon wpisany w historię miasta*, Giżycko 2001, ss. 305; M. Jasiński, *Sanktuarium świętego Brunona w Giżycku*, „Roczniki Teologiczne Warszawsko-Praskie” 10(2014), s. 135–164.

³⁰ E. Klimaniec, *Sanktuarium Matki Boskiej w Sejnach*, Suwałki 2007³.

³¹ *Sanktuarium maryjne Studzieniczna*, Studzieniczna 2019, ss. 107 [redakcja zespołowa].

³² J. Sobolewski, *Rajgród. Sanktuarium maryjne*, Rajgród 1996.

(1818–1925) zostały dosyć dobrze opracowane w pozycji monograficznej ks. Witolda Jemielitego pt. *Sanktuaria maryjne w diecezji łomżyńskiej* (Łomża 1991). Dużym walorem tej książki jest zamieszczenie w niej bogatej bazy źródłowej i opracowań.

5. Kuria biskupia

Opisu kurii biskupiej i innych instytucji diecezjalnych podjął się m.in. ks. Antoni Skowroński³³, ks. Wojciech Kalinowski³⁴, ks. Andrzej Pieńkowski³⁵ oraz ks. Wojciech Guzewicz³⁶. Pierwszy z tych autorów, notabene długoletni kanclerz kurii, uczynił to w kontekście dwudziestej rocznicy powstania diecezji i zrobił to – dodajmy – w sposób przystępny i profesjonalny. Ks. Wojciech Kalinowski, który zajmował w kurii również jedno z naczelnych stanowisk, opracował tylko jeden z działów kurii – nauczania chrześcijańskiego (potem przemianowanego na wydział katechetyczny) i to w niewielkim wycinku czasowym, ks. Andrzej Pieńkowski natomiast zajął się tą problematyką przy okazji opracowywania biografii bp. Edwarda Samsela, drugiego biskupa ełckiego. Ks. Wojciech Guzewicz podjął temat kurii biskupiej przy okazji kreślenia panoramy dziejów diecezji ełckiej. Wciąż występuje potrzeba napisania monografii bądź co bądź jednej z najbardziej znaczących instytucji diecezjalnych i dykasterii wchodzących w jej skład.

6. Sąd biskupi

W zakresie struktury i organizacji znaczącymi publikacjami na temat Sądu Biskupiego w Ełku są prace ks. Romana Szewczyka³⁷, ks. Wojciecha Guzewicza³⁸ oraz ks. Jarosława Sokołowskiego³⁹. Natomiast kwestią działalności tej instytucji

³³ A. Skowroński, *Przeszłość i teraźniejszość Ełckiej Kurii Diecezjalnej w kontekście dwudziestolecia istnienia diecezji ełckiej*, w: *20. rocznica powstania diecezji ełckiej*, pod red. W. Guzewicza, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2012, s. 51–80.

³⁴ W. Kalinowski, *Wydział Nauczania Chrześcijańskiego Ełckiej Kurii Biskupiej w 10-letniej historii diecezji ełckiej*, „Ełckie Studia Teologiczne” 3(2002), s. 220–230.

³⁵ A. Pieńkowski, *Życie i działalność bpa Edwarda Eugeniusza Samsela (1940–2003)*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2014, ss. 728.

³⁶ W. Guzewicz, *Z dziejów diecezji ełckiej w latach 1992–2007*, „Studia Ełckie” 2008, nr 10, s. 163–191; *Przeszłość i teraźniejszość diecezji ełckiej*, w: *Diecezja ełcka*, pod red. K. Bujnowskiego, W. Guzewicza, A. Kubasika, Ełk 2009, s. 10–19 [brak nazwiska autora przy artykule]; tenże, *Diecezja ełcka w zarysie (1992–2012)*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2012, ss. 115.

³⁷ R. Szewczyk, *Powstanie i działalność Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej (1992–2012)*, w: *„Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”. 20. rocznica powstania diecezji ełckiej*, pod red. W. Guzewicza, Ełk 2012, s. 103–110.

³⁸ W. Guzewicz, *Zarys życia i działalności naukowo-dydaktycznej ks. Edmunda Przekopa*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej” 13(2004), nr 1–2(46–47), s. 144–150; *Profesor i przyjaciel. Ks. Edmund Przekop (1937–1999)*, pod red. W. Guzewicza, „Episteme” 47(2005), ss. 175.

³⁹ J. Sokołowski, *Struktura organizacyjna Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej w latach 1992–2004*, „Prawo Kanoniczne” 48(2005), nr 1/2, s. 135–155.

zajmował się głównie ks. Paweł Makarewicz⁴⁰. Podobnie jak w przypadku kurii biskupiej występuje potrzeba napisania właściwej monografii.

7. Seminarium duchowne

Spśród wszystkich instytucji centralnych diecezji ełckiej – Wyższe Seminarium Duchowne w Ełku doczekało się do tej pory najwięcej opracowań. Nic w tym dziwnego, wszak wokół tej instytucji gromadzi się życie umysłowe diecezji. Autorami zamieszczanych tekstów byli głównie poszczególni pracownicy seminarium, w tym rektorzy, wicerektorzy, prefekci oraz ojcowie duchowni. O historii, organizacji i działalności seminarium pisali m.in. ks. Andrzej Jaśko⁴¹ i ks. Antoni Skowroński⁴². O działalności naukowej – ks. Wojciech Guzewicz⁴³, ks. Marcin Sieńkowski⁴⁴ oraz ks. Wojciech Kalinowski⁴⁵. O bibliotece seminaryjnej – ks. Ryszard Kurek⁴⁶ i Ewa Folejewska⁴⁷. O formacji kleryków – ks. Dariusz Brozio⁴⁸ i ks. Antoni Skowroński⁴⁹. Niezwykle pomocne w opracowywaniu przyszłej monografii seminarium będą także sprawozdania z dzia-

⁴⁰ P. Makarewicz, *Nieważność małżeństwa z powodu braku wystarczającego używania rozumu na przykładzie wybranych spraw Sądu Biskupiego Diecezji Ełckiej*, „Civitas et Lex” 2014, nr 2, s. 53–63; tenże, *Realizacja zadań obrońcy węzła małżeńskiego na przykładzie wybranych spraw o nieważność małżeństwa w Sądzie Biskupim Diecezji Ełckiej*, w: *Cultura Christiana*, pod red. P. Makarewicza, R. Rybarskiego, M. Sieńkowskiego, t. 1, Ełk 2012, s. 101–122.

⁴¹ A. Jaśko, *20 lat Wyższego Seminarium Duchownego diecezji ełckiej (1992–2012)*, w: „Przeszłość jest to dziś tylko cokolwiek dalej”. 20. rocznica powstania diecezji ełckiej, pod red. W. Guzewicza, Ełk 2012, s. 81–102.

⁴² A. Skowroński, *Historia i współczesność Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Ełckiej w kontekście Jubileuszu 450-lecia Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie*, w: *Cor dioecesis. 450 lat Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” (1565–2015)*, pod red. A. Kopiczki, P. Rabczyńskiego, Wyd. Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych UWM, Olsztyn 2015, s. 613–634.

⁴³ W. Guzewicz, *Wykaz prac magisterskich napisanych w ramach studiów w Wyższym Seminarium Duchownym w Ełku w latach 1992–2011*, „Studia Ełckie” 2011, nr 13, s. 531–544; zob. także: tenże, *Wkład duchowieństwa diecezji ełckiej w rozwój intelektualny Polski i regionu (Część 1: Dorobek piśmienniczy)*, „Studia Ełckie” 20(2018), nr 2, s. 205–219; tenże, *Wkład duchowieństwa diecezji ełckiej w rozwój intelektualny Polski i regionu (Część 2: Stopnie i tytuły oraz czasopisma naukowe)*, „Studia Ełckie” 20(2018), nr 3, s. 319–327.

⁴⁴ M. Sieńkowski, *Bibliografia czasopisma naukowego diecezji ełckiej „Studia Ełckie” 1999–2018: artykuły naukowe*, „Studia Ełckie” 21(2019), nr 1, s. 133–163.

⁴⁵ *Wyższe Seminarium Duchowne w Ełku. Historia, wykładowcy i ich publikacje w latach 1992–2005*, pod red. W. Kalinowskiego, Ełk 2006, ss. 330.

⁴⁶ R. Kurek, *Habent sua fata Libelli – początki Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Ełckiej*, „Ełckie Studia Teologiczne” 3(2002), s. 239–243.

⁴⁷ E. Folejewska, *Stan obecny i działalność Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Ełku*, „Studia Ełckie” 2007, nr 9, s. 341–349.

⁴⁸ D. Brozio, *Formacja duchowa w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Ełckiej (1992–2012)*, w: „Przeszłość jest to dziś tylko cokolwiek dalej”. 20. rocznica powstania diecezji ełckiej, pod red. W. Guzewicza, Ełk 2012, s. 263–273.

⁴⁹ A. Skowroński, *Analiza współczesnego i poszukiwanie nowego modelu formacji kapłańskiej w WSD w Ełku*, w: *Jubileusz 25-lecia diecezji ełckiej. Materiały naukowe*, „Studia Ełckie” 19(2017), nr specjalny, s. 603–628.

łalności seminarium duchownego w Elku, zamieszczane przez poszczególnych moderatorów w takich pismach, jak „Kronika Urzędowa Diecezji Elckiej”, „Elckie Studia Teologiczne” czy „Studia Elckie”⁵⁰.

8. Caritas

Elcka Caritas jest największą organizacją charytatywną w północno-wschodniej Polsce zajmującą się działalnością w zakresie szeroko pojętej pomocy społecznej oraz rozwoju lokalnego. Prowadzi wiele ośrodków, w tym m.in. dom księży emerytów, katolicki ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, kilka domów dziecka i noclegowni, liczne świetlice i centra charytatywne dla dzieci i młodzieży, warsztaty terapii zajęciowej, ośrodek wypoczynkowo-szkoleniowy „Dom św. Rodziny”, kilka ośrodków wakacyjnych dla dzieci, stacje opieki pielęgniarskiej oraz apteki św. Brunona itp. Stroną instytucjonalną elckiej Caritas zajmowało się do tej pory kilku autorów, m.in. ks. Wojciech Guzewicz⁵¹, Joanna Działkowiak⁵², ks. Dariusz Kruczyński⁵³ oraz ks. Ryszard Sawicki⁵⁴. Troje ostatnich autorów to osoby związane – w większym lub mniejszym stopniu – z Caritas poprzez stosunek pracy. Nie ulega wątpliwości, że w najbliższym okresie powinna powstać monografia tej instytucji.

9. Zakony i zgromadzenia

Historiografia dotycząca zgromadzeń i zakonów w diecezji elckiej nie jest duża. Właściwie odnaleźć można tylko kilka artykułów naukowych, w których autorzy podejmują ten problem. Część z nich, jak np. prace ks. Stanisława Strękowski⁵⁵,

⁵⁰ Przykładowo można tu wymienić kilka takich sprawozdań: R. Forycki, *Sprawozdanie z historii Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej*, „Elckie Studia Teologiczne” 3(2002), s. 197–212; W. Kalinowski, *Sprawozdanie z obchodów 15-lecia erygowania Diecezji Elckiej oraz powołania do życia Wyższego Seminarium Duchownego w Elku. Elk, 6 października 2007 r.*, „Studia Elckie” 2008, nr 10, s. 461–467; S. Józwiak, *Sprawozdanie z działalności Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej w roku 2000/2001*, „Elckie Studia Teologiczne” 2(2001), s. 387–391; tenże, *Sprawozdanie z działalności Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Elckiej w roku 2001/2002*, „Elckie Studia Teologiczne” 3(2002), s. 347–352.

⁵¹ Zob. W. Guzewicz, *Przeszłość i teraźniejszość diecezji elckiej*, s. 10–19; tenże, *Diecezja elcka w zarysie*, s. 57–61.

⁵² J. Działkowiak, *Caritas Diecezji Elckiej w latach 1992–2012*, w: „*Przeszłość jest to dziś tylko cokolwiek dalej*”. 20. rocznica powstania diecezji elckiej, pod red. W. Guzewicza, Elk 2012, s. 171–190.

⁵³ Sztandarową pozycją tegoż autora jest książka: *Krzyk i wołanie biednych. Kościół elcki w służbie ubogim*, Elk 2011, ss. 320.

⁵⁴ R. Sawicki, *Chrześcijański wolontariat na przykładzie Szkolnych Kół Caritas w Diecezji Elckiej. Studium socjologiczno-pastoralne* („Biblioteka Teologii Pastoralnej”, t. X), Warszawa 2014, ss. 300. (jest to opublikowany doktorat tegoż autora, który powstał na seminarium z teologii pastoralnej u ks. dr. hab. Edmunda Robka).

⁵⁵ S. Strękowski, *Zgromadzenia zakonne w diecezji elckiej w latach 1992–2012*, w: „*Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej*”. 20. rocznica powstania diecezji elckiej, pod red. W. Guzewicza, Elk 2012, s. 209–225.

s. Ambrozji Kalinowskiej⁵⁶ i ks. Kazimierza Łataka⁵⁷, dotyczy przekrojowego obrazu życia zakonnego na terenie diecezji ełckiej dawniej i dziś, a część dotyczy konkretnych domów zakonnych, ich organizacji i działań. Przykładem tego ostatniego sposobu uprawiania historiografii zakonnej jest praca s. Jolanty Groszczyk na temat pallotyńskiego domu zakonnego w Ełku⁵⁸.

10. Synod

Organizacja, przeprowadzanie oraz zatwierdzenie uchwał I Synodu Diecezji Ełckiej należy do najistotniejszych wydarzeń w nowo powstałej diecezji⁵⁹. Owocem tych działań było opublikowanie w 1999 r. księgi synodalnej, zawierającej m.in. statuty⁶⁰. Do wydarzenia tego nawiązują w swej twórczości ks. Wojciech Guzewicz – w artykule o genezie, przebiegu i skutkach Synodu⁶¹, ks. Roman Szewczyk – w artykule o wymiarze pastoralnym i ewangelizacyjnym Synodu⁶² i ks. Sebastian Margiewicz – w artykule na temat odnowy Kościoła partykularnego według statutów Synodu⁶³.

11. Kapituły

W diecezji ełckiej istnieją trzy kapituły: Ełcka Kapituła Katedralna przy katedrze św. Wojciecha w Ełku, Kapituła Kolegiacka Sambijska przy współkatedrze NMP Matki Kościoła w Gołdapi oraz Kapituła Kolegiacka Sejneńsko-Wigierska przy bazylice Nawiedzenia NMP w Sejnach. Tymczasem opracowań naukowych doczekała się tylko jedna z nich – kapituła katedralna. Ks. Sebastian Margiewicz przedstawił jej dzieje z uwzględnieniem perspektywy prawnokanonicznej⁶⁴,

⁵⁶ A.J. Kalinowska, *Wspólnotowe i indywidualne formy życia konsekrowanego w Jubileuszowym Roku 25-lecia diecezji ełckiej (rys historyczny)*, „Studia Ełckie” 19(2017), nr specjalny, s. 511–520.

⁵⁷ K. Łatak, *Zakonnicy i życie zakonne na ziemiach dzisiejszej diecezji ełckiej*, w: *Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości*, pod red. K. Brzostka i in., Ełk 1996, s. 317–332.

⁵⁸ J. Groszczyk, *Pallotyński Dom Sióstr w Ełku w latach 1996–2011*, w: *Przeszłość jest to dziś tylko cokolwiek dalej. 20 rocznica powstania diecezji ełckiej*, pod red. W. Guzewicza, Ełk 2012, s. 319–340.

⁵⁹ Zob. E. Przekop, *Regulamin prac synodalnych*, „Kronika Urzędowa Diecezji Ełckiej” 6(1998), nr 1(20), s. 46–49.

⁶⁰ *I Synod Diecezji Ełckiej*, Ełk 1999.

⁶¹ W. Guzewicz, *Synod Diecezji Ełckiej (geneza – przebieg – znaczenie)*, w: *Synodalność. Perspektywa polskokatolicka i rzymskokatolicka*, pod red. P. Rabczyńskiego, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2020, s. 169–178.

⁶² R. Szewczyk, *Wymiar pastoralny i ewangelizacyjny I Synodu Diecezji Ełckiej*, „Ełckie Studia Teologiczne” 2(2001), s. 307–311.

⁶³ S. Margiewicz, *Synod diecezjalny odnową kościoła partykularnego na przykładzie I Synodu Diecezji Ełckiej*, „Kościół i Prawo” 2017, nr 2, s. 67–82.

⁶⁴ Tenże, *Geneza, struktura i kompetencje Ełckiej Kapituły Katedralnej*, w: *Noli metuere et noli timere: księga jubileuszowa z okazji 30-lecia święceń prezbiteratu ks. Mirosława Sitarza*, Lublin 2019, s. 295–307.

a ks. Marian Salamon – w jednym z artykułów zwrócił uwagę na wydarzenia, jakie miały miejsce w tej kapitule⁶⁵, a w drugim – dał krótką charakterystykę tego gremium z lat 1992–2002⁶⁶.

Zakończenie

Pełne opisanie dziejów diecezji ełckiej w zakresie ustroju i organizacji jest przedsięwzięciem trudnym i wymaga, poza benedyktyńskimi poszukiwaniami, wielkiego nakładu środków, sił i pracy. Czy potencjał naukowy diecezji (bo głównie stąd wywodzą się badacze tego tematu) jest do tego przygotowany? Odpowiedź na to pytanie uzyskamy chyba dopiero za jakiś czas, kiedy kolejni badacze zilustrują nam stan, potrzeby i perspektywy badań nad dziejami diecezji ełckiej i w ten sposób wypełnią kolejną lukę w historiografii. Tutaj wypada stwierdzić, iż mimo jeszcze krótkiego okresu istnienia diecezji ełckiej, udało się badaczom poruszyć wiele istotnych kwestii w podejmowanym temacie. W sumie odnaleźć można już ok. stu pozycji naukowych i jest to dobry punkt wyjścia do stworzenia wieloaspektowej monografii diecezji ełckiej oraz instytucji wchodzących w skład tej jednostki.

BIBLIOGRAFIA

- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (ks. Maciej Radość, ks. Marcin Maczan, ks. Roman Szewczyk, ks. Henryk Śmiarowski, ks. Mirosław Wachowski, ks. Romuald Zdaniś), „Civitas et Lex” 7(2020), nr 3, s. 79–91.
- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (ks. Antoni Skowroński, ks. Paweł Tarasiewicz), „Civitas et Lex” 7(2020), nr 4, s. 83–100.
- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (ks. Stanisław Strękowski, ks. Dariusz Zalewski), „Civitas et Lex” 7(2020), nr 1, s. 57–65.
- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (ks. Stanisław Józwiak, ks. Tomasz Orłowski, ks. Jacek Uchan), „Studia Ełckie” 2020, nr 4, s. 513–522.
- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (ks. Wojciech Kalinowski, ks. Dariusz Kruczyński, ks. Jacek Nogowski, ks. Ryszard Sawicki), „Studia Ełckie” 2020, nr 2, s. 229–244.
- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (ks. Marek Bednarski, ks. Jacek Graszka, ks. Andrzej Jaśko, ks. Zdzisław Mazur, ks. Jerzy Szorc), „Studia Ełckie” 2019, nr 4, s. 597–616.
- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa duchowieństwa diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (ks. Edward Anuszkiewicz, ks. Tadeusz Białous, ks. Marcin Oleksy, ks. Andrzej Pieńkowski), „Civitas et Lex” 6(2019), nr 4(24), s. 57–66.
- Guzewicz W., *Bibliografia piśmiennictwa kapłanów diecezji ełckiej w latach 1992–2017* (bp Edward Eugeniusz Samsel, bp Wojciech Ziemia), „Studia Ełckie” 2020, nr 1, s. 105–122.

⁶⁵ M. Salamon, *Z życia ełckiej kapituły katedralnej w latach 2002–2006* (zapis kronikarski), „Studia Ełckie” 2006, nr 8, s. 261–269.

⁶⁶ Tenże, *Ełcka Kapituła Katedralna w pierwszym dziesięcioleciu*, „Ełckie Studia Teologiczne” 3(2002), s. 263–270.

- Guzewicz W., *Prasa diecezjalna w Polsce północno-wschodniej jako źródło wiedzy o społecznej nauce Kościoła (1989–2009)*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2012.
- Guzewicz W., *Ruch katolicko-społeczny na terenie diecezji łomżyńskiej w okresie XX-lecia międzywojennego*, Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum, Ełk 2006.
- Guzewicz W., *Wkład duchowieństwa diecezji ełckiej w rozwój intelektualny Polski i regionu (Część 1: Dorobek piśmienniczy)*, „Studia Ełckie” 20(2018), nr 2, s. 205–219.
- Guzewicz W., *Historia diecezji ełckiej w latach 1992–2017 (wybrane zagadnienia)*, „Studia Ełckie” 19(2017), numer specjalny, s. 629–636.
- Guzewicz W., *Sanktuaria diecezji ełckiej*, Ełk 2011.
- Pieńkowski A., *Życie i działalność bpa Edwarda Eugeniusza Samsela (1940–2003)*, Ełk 2014.
- Profesor i przyjaciel. Ks. Edmund Przekop (1937–1999)*, pod red. W. Guzewicza, „Episteme” 47(2005). „Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”. 20. rocznica powstania diecezji ełckiej, pod red. W. Guzewicza, Ełk 2012.
- Przeszłość natchnieniem dla teraźniejszości. Sympozjum historyczne i świętowojeckie. Ełk, 20–22 kwietnia 1994 roku*, pod red. K. Brzostka, T. Ratajczaka, M. Salamona, I. Sobolewskiej, J. Sykulskiego, Ełk 1996.
- Schematyzm diecezji ełckiej 2012*, pod red. A. Skowrońskiego i in., Ełk 2012.

**THE STATE, NEEDS AND PROSPECTS OF RESEARCH
ON THE HISTORY OF THE EŁK DIOCESE,
PART 1: POLITICAL SYSTEM AND ORGANIZATION**

SUMMARY

The full description of the history of the Ełk diocese in terms of the system and organization is a difficult undertaking and requires, apart from Benedictine searches, a lot of resources, effort and work. Is the scientific potential of the diocese (because this is where researchers on this topic come from) is prepared for it? We will probably get an answer to this question only some time later, when subsequent researchers will illustrate the state, needs and perspectives of research on the history of the Ełk diocese, and thus fill another gap in historiography. Here, it should be said that despite the still short period of existence of the Ełk diocese, researchers managed to raise many important issues in the subject at hand. In total, about 100 scientific publications can be found and it is a good starting point for creating a multifaceted monograph of the Ełk diocese and the institutions that make up this unit.

KEY WORDS: diocese of Ełk, historiography, bibliography

